

TŰZCSÓVÁK FÉNYÉBEN

IRTA FEUERSTEIN-KOVA ALBERT

Északi harctér, 1915. dec.

I.

РИЦПАН.

Zugsführer Pető patrullba volt, visszajön és jelenti: A muszka valahol az ördögben menekül.

Sehol se talákoztunk vele. D falú egészen tiszta. Tiszta ám, főhadnagy úr, mer még a trágyáját is elhordta tán az éhes mászkály! . . . A falútól féljobbra azonban van egy tanya-féle. Össze-vissza egyetlen épületből áll. Ahogy az épülethez közeledtünk, észrevettem, hogy az ajtón egy asszony-személy áll és mindkét kezével integet nekünk. Azt integette, hogy el, el, ne közelítsük meg a házat. A szavát nem értettem, mert először tőle beszélt, aztán meg zsidójul. Egyiket se értettem. De az asszonyság olyan átkozottul hadonászott, hogy menjünk el, hogy ne menjünk tovább, hogy azt hittem, gondolom, a házban vagy tán annak háta mögött sok muszka lehet, mi pediglen csak hatan vagyunk, hát gondolom, asszondom, visszajövök és alássan kérem a főhadnagy urat, tesszen még egynéhány embert adni és valakit, aki polyákul is ért, vagy zsidójul . . .

— Buta vagy te Pető — szól a főhadnagy — de ha csak ember kell, adok én akár egy egész zug-ot . . . Különben — mond a főhad-

nagy és hozzám fordul — végy te magaddal egynéhány embert és nézd meg mi az ott? Térképed van.

Elindultunk. Mikor túl voltunk a falún, vagy kétszáz lépésnyire, „féljobbra tőle“ észrevettem azt a házat. Rajvonalba állítottam az embereimet és tovább közeledtem a házhoz. Szememhez emelem a távcsövet és látom, hogy az ajtóban tényleg ott áll egy asszony, de furcsa, megdöbbenő állásban: két lába, mintha gyökeret vert volna a küszöbön, keze pedig keresztként széjjelterjedve, mint ha az ajtófélfához volna odaszögezve. Tovább megyek . . . De alig, hogy az asszony észrevett, valami halk sikoly hagyta el a száját, arca eltorzult és kezeivel tiltakozóan, elhessegető mozdulatokat tett. Mi ez? . . . Mikor egészen közel jártam hozzája, az asszony már eszeveszetten hadonászott, rugkapálózott, sikoltozott, sírt, majd valamit kiabált. A kiabálásából csak annyit vettem ki, hogy: — Mán einzig kind, mán einzig kadisl, lasst mir leben! (Egyetlen gyermekemet, aki halálom után imádkozik értem, hagyjátok életben!...)

Azt hittem, tévedek, nem jól értem. Lövésre vágtam a fegyveremet és megközelítettem. Az asszony most már hátborzongató sírásba tört ki, elibém loholt és mint, aki el akarja zárni az utamat, keresztbe állt. Arca eltorzult és könnyes, kisírt szemében valami rettenetes, ijesztő, de szánalmas tűz lobogott. Ráfogtam a fegyvert és célba vettem.

Az asszony elhallgatott, de nem tágitott. Majd mikor látta, hogy el akarom sütni a fegyvert, lerogyott és kezeit tördelve, félig lengyel, félig zsidó nyelven fojtott, zokogó hangon, térdepelve sírt, hogy ne bántsam, ő nem tett semmit, gyermekei pedig ártatlanok . . .

Most már tisztában voltam a szegény teremtéssel: örült . . . Vállamra vettem a fegyvert és megnyugtattam, nem bánom. A szegény asszony felkelt, szemét rám szegezte s úgy hátrált az ajtó felé . . . Az ajtóban pedig megállt és úgy, mint az elébb, megint keresztbe állt és fülsiketítő sikoltással, reszketve tiltakozott, hogy ne lépjem át a küszöböt . . .

Megint ráfogtam a fegyvert . . . És most, mint aki mindenre elszánta magát, kitárta mellét és sikoltozó hangon szólt:

— Lőjj, lőjj le, te alávaló gyilkos! . . . aztán sírva tette hozzá — lőjj agyon, úgyse lesz, aki kaddist mond értem . . . és keserves zokogásba tört ki.

Lefogtam két emberrel és a szobába léptem . . .

Amint benyitottam — megállt a szívem dobogása . . . A földön egy piros vértócsa, benne három apró gyermek-hulla; a kifosztott, üres bölcsőben pedig egy körülbelül két éves kis fiúcska kisírt szemekkel bámul rám . . .

Behunytam a szememet. Ezt nem lehet kibírni. Erre nincs kommandó . . . Ez a muszkák nyoma . . .

Odamentem a kis bölcsőhöz. Az apró gyerek kitárta két apró karját és némán átölelte a nyakamat. Ekkor láttam, hogy a nyaka tele van aggatva héber írásos pergamentekkel. Mind mezua volt . . . Közben, ahogy éppen lecsókolom a könnyet két piros, reszkető orcájáról, rámrohan az asszony és kikapja a gyereket a kezemből. Forró, észbontó, görcsös szerelemmel átölelte az apróságot és bűgő, reszkető hangon mondta:

— Mán kadisl . . .

Majd megint ledobta a gyereket és hado-

nászni kezdett, hogy hozzá ne nyúljak a gyermekeihez, mert megfojt . . .

Mit csináljak?

Közben bejött az egyik emberem: Spira Jakab és egy barna, szikrázó szemű fiatal lányt hozott be.

— A pincéből húztam ki — szólt — nem akart kijönni, félt . . .

Tizenhét éves lehetett. Arca teljes rémület, haja szétborzolt. Nem tudott beszélni. Először állt egy percig, majd a földre vetette magát és nyöszörgött . . . Felemeltem, megsimogattam és nagynehezen beszédre kértem.

— A drága madarak . . . ők az áldozatok . . . zokogta szaggatottan — a muszkák elrejtözték . . . sose szerették a muszkákat . . . hiába adtak nekik cukrot . . . egyszer éjjel kilopóztak . . . a legidősebbik vezette őket . . . és elárulták a mi katonáinknak, hogy itt vannak a muszkák . . . aztán visszajöttek és hitták a mamát . . . minek is jöttek vissza? . . . Jaj nekem, minek is jöttek, minek is jöttek? . . .

Az asszony megint őrjöngni kezdett. — Ha van zsidó önök között, mondta a lány zokogva — mondjon valaki kaddist, akkor anya lecsillapodik . . .

A Spira odaállt a három apró halotthoz és elkezdte: Jiszgadal, vejiszkadas . . .

Az asszony megdermedve hallgatta a komor imát, aztán halk, gyógyuló sírásba tört ki . . .

Az embereim pedig apró ásójukkal sírt ástak és szent áhítattal eltemettük a mi apró, drága kis hősi martirjainkat . . .

II.

HÁNELE.

Horch-Post voltunk. Fülelő őrség. Ilyenkor az ember tíz ujja is füllé válik . . . A köd az arcunkra fagy, de ezegyszer nem fog ki rajtunk: a szemet vakká tapasztja, de a hangot kitünően vezeti felénk.

És már vagy öt perce valami hang izgatja

a fületem. Valami zokogás. Egészen közel. A két ellenséges vonal közti terepen fekszik a felzaklatott zsidó temető: onnan jön a hang.

— Frájter Gál! menjen hátra, kérdezze meg a főhadnagy urat, elébe menjek-e a hangnak?

Frájter Gál visszajön és jelenti: azt mondta a főhadnagy ur, tesszen kimenni, ha kedve tartja, de itt maradjon valaki.

Fogtam magammal két embert, félretoltam a drótsövény kapuját és nekiindultam a vak-sötétnek. A hang irányában. Egymáshoz sűrűlődv mentünk, hogy el ne veszítsük egymást . . .

A két front között már vagy három napja gyanús csend uralkodik. Az az: a muszka részéről. Ez a hang pedig női hang . . . Női hang? Itt? Most, éjfél után?! A temetőben? Mindegy. Minél furcsább, annál fontosabb lehet. Tovább . . . A hang zokog, fojtottan, titkosan, csöndesen . . . Aztán elhallgat. Csönd. . . Valami felzaklatott anya-lélek, aki ártatlanul leölt gyermekeit siratja az éji órákban . . . Hiába, az ember babonássá válik, ha éjfél után a zsidó temetőhöz közeledik . . . Az ellenséges puskacsövek harminc lépésnyiről merednek rám, de ez a temetői sírás a fogamra fagy . . .

Már egészen közel állok hozzá. . . Már a körvonalait is látom . . . Ha megvilágítom: sortüzet kapok.

Az alak csöndesen, meglapulva fekszik s nem mozdul. Lehajolok és . . . megérintem . . . Megmozdul és megragadja a kezemet . . . Az áldóját! . . . Végigfut rajtam a hideg . . .

— Ki az? — förmedek rá fojtott, suttogó hangon.

— Egy zsidó lány — súgja ő szintén alig hallhatóan.

— Mit akar itt? — kérdek most már zsidóul.

A kis lány hirtelen felemelkedik, mellébe kotorász, kivesz egy papirost, a kezembe nyomja és anélkül, hogy a kezemet eleresztené, a mi állásunk felé iramodik és engem is magával ragadva előre rohan. Jól ismerte az utat.

A fejünk fölött egy sortüz füttyült el . . .

Mikor megint otthon voltam, megnéztem a papirost. Elsápadtam . . . Frissen rajzolt muszka térkép. Rajta az egész, velünk szemben álló ellenséges hadosztály fekvése, *nagy tartalékával*, parancsnokságaival, tréningjével, irodáival és parancsnokai lakásával, pontosan berajzolva . . . A szívem fojtani kezdett . . . Ránézek a kis vendégemre: egy fekete, szénhajú, finom, gömbölyű és fehérarcú kis zsidó lány. Szeme kisírva és szikrázik. Rámnéz és várja, mit szólok. A kezem, amelyben a térképet tartom, láthatóan remeg. . . Ilyen hadifalat, ilyen fogás . . . Mi ehez képest egy orosz tábornok! . . .

Megint a kislányra nézek és kérdek:

— Hogy hívják magát, kisasszony?

— Hanele — szól kissé szégyellősen.

— Hanele drága lelkem, maga jön velem a főhadnagy úrhoz.

Felkeresem a főhadnagyomat.

— Főhadnagy úrnak alássan jelentem, hoztam egy drága kis vendéget, aki . . . ajándékot is hozott . . .

Ezzel átnyujtom a muszka térképet.

Főhadnagyom megnézi a papirost és elfehéredik . . . aztán a kis lányt nézi, majd megint a térképre néz és megint a kis lányt bámulja . . .

— Honnan vette ezt kis hugom?

— Egy muszka altiszt lakik nálunk, itt Sz . . . faluban, attól . . . loptam.

Főhadnagyom, ahogy a térképet nézi, valószínűleg reszketni kezd, de uralkodik magán . . .

— Hogy hívják magát kis hugom? — kérdi tőle főhadnagyom is.

— Hanele — szól megint a kis lány lágyan, szégyellősen, zenésen.

— Hanele drágám, mondja el az egész dolgot, úgy, ahogy történt, csak röviden, az egész, úgy ahogy tudja . . .

És Hanele kissé pirulva, de nekibátorkodva és meglehetősen szaggatottan meséli:

— Én a nénimnél voltam elrejtve . . . Szüleim nem élnek már, megölték a muszkák még tavaly . . . és most, hogy újra jöttek, hát a

padláson rejtőztem . . . de már nem bírtam ott az életet . . . és a muszka, aki nálunk lakik észrevett. . . Nem bántott, sőt nagyon udvarias volt . . . aztán meg ő is rejteni kezdett a saját tisztjei előtt . . . Eleinte jól viselkedett, később azonban szerelmet vallott, az utóbbi időben pedig arról beszélt, hogy magával visz majd . . . Ő egy gazdag földbirtokosnak a fia . . . ekkor kezdtem utálni . . . nagyon utáltam . . . hogy ő magával visz. Hallottak ilyet?! Hogy a felesége leszek . . . én egy muszka felesége! . . . Mikor nekem vőlegényem is van . . .

— Vőlegénye is van?! És hol van?

— Itt valahol, tudom. . .

És elmondta a címét. Csakugyan a mi ezredünkönél van. Közlegény . . . Hánele pedig tovább mesélte:

— A vőlegényem katona és éppen holnap után lett volna az esküvőnk . . . és az az állat még hencegett, hogy pont azon a napon visz magával . . . Azt nem fogod megélni — gondoltam magamban, de nem mondtam neki azt hangosan, isten mentsen! — Abból nem eszel, te emberevő! . . . Hátha ezer halált kellene hálnom?! . . . De annyit mondtam neki, hogy egy kicsit undorodom tőle, mert . . . muszka . . . Mire ő megfogott . . . és megcsókolt . . . azt hittem, elájulok . . . ő pedig azt mondta: most már úgyis az övé leszek, készüljek, mert ők holnapután támadni fognak és akkor én is megyek vele . . .

— Támadni fognak? — kérdeztük szinte egyszerre — holnapután?! . . .

— Igen, azt mondta, nagy támadás lesz . . . és akkor eszembe jutott a vőlegényem és eszembe jutott az én drága boldogult édesanyám és az arcomon égetni kezdett a csókja . . . Nagyon szégyeltem magam és akkor megesküdtem, hogy megszököm . . . Tudtam, hogy ez nem megy olyan könnyen . . . A falu minden oldalról el van zárva posztokkal . . . Hát gondoltam, ha már megcsókolt, hát . . . fizesse meg . . . és ha már szöknöm kell, hát legalább erre szököm . . . a vőlegényem felé. . . Odamentem hát a muszkához, éppen az asz-

talnál ült és rajzolt valamit . . . Oda megyek és kérdezem: mit rajzol? Ő nagyon megörült, hogy nem húzódok tőle . . . Azt mondja: térképet, mappát rajzolok . . . Mi az? kérdeztem tőle, csak hogy kérdezzek valamit. Oh ez nagyon fontos dolog — mondja ő . . . és megmagyarázta, mi az . . . a szívem dobogni kezdett, sírva fakadtam . . . kérdi ő: miért sír? — Mondom én: hogy ne sírnék, mikor holnapután magával megyek és el sem búcsúzhatom az anyám sírjától . . . Nem lehet szívecském, mondja ő — az anyád ott fekszik a dróton túl, nem lehet . . . aztán minék neked az anyád? Felejtsd el azt a zsidó asszonyt! . . . Mintha kés járta volna át a szívemet . . . „azt a zsidó asszonyt!“ . . . Nagyon kezdtem sírni s akkor ő megvigasztalt és megnyugtatót, hogy látja, hogy szeretem őt, hát majd éjfél után, akkor ő áll őrt, hát átereszt a temetőbe . . . Megint meg akart csókolni, de azt már nem bírtam volna ki . . . azt mondtam: nem, ő csak ígéret . . . mire ő megesküdtött . . . este felé elloptam az egyik példányt, mert többet csinált belőle . . . gondoltam: ha szeretsz, lesz egy emlékem tőled, de ezt nem mondtam neki, Isten ments! csak gondoltam . . . éjjel pedig áteresztett . . . Nem bírtam tovább menni, csak az anyám sírjáig . . . borzasztóan féltem . . . éjfélkor a temetőben . . . de megbotlottam, elestem . . . és jól kisírtam magam . . . Kértem az édesanyámat, bocsássa meg, hogy az az állat megcsókolt, de én nem akartam . . . Közben remegtem, hogy utánnam jön, hátha rájön, hogy ez a mappa nálam van, amire ő azt mondta, hogy olyan fontos . . . tudom, hogy hazudott, mert csak hencegni akart velem, hogy őrá bíznak olyan fontos írást . . . azért mégis elhoztam, mert . . . hát ha nem is hazudott? . . . Hát tényleg olyan fontos ez? — kérdezte Hánele kíváncsian.

Összemosolyogtunk . . . Főhadnagyom gyöngéden megsimogatta a kis lány fejét:

— Tényleg fontos Hánele drágám . . . most pedig várjon egy percig . . . mondta főhadnagyom és eltávozott.

Pár perc múlva visszajött az ezredes társa-

ságában. Az ősz katona meghatottan vizsgálta a kislányt, aztán szólt:

— Hát mit kíván maga ezért kis lányom?

— Kérem az urat . . . ha lehet . . . itt van valahol a vőlegényem . . . vele szeretnék találkozni . . .

Az ezredes érdeklődött a dolog iránt, aztán szólt a kis lányhoz:

— Hát édes gyermekem . . . menjen most oda, ahová vezetik, majd ottan találkozik a vőlegényével . . . Ha akarja, meg is esküdhetnek . . .

Hánele szeme könnybe lábbadt . . . Lehajolt és meg akarta csókolni az ősz katona kezét . . .

Pár perc múlva, mikor Hánele a szekéren ült a vőlegényével — a háta mögött egy végfélétszerű dőrej hasított a sűrű ködöt és a kis falu fölött ünnepi tűzcsóvák boszulták meg a muszka utálatos, erőszakos csókját . . .

III.

ROHAM.

Már vagy egy hete, hogy semmi sem történik. A reggel és esti kölcsönös „barátságos üdvözlteken“ kívül más fegyverhangot alig hallani. Bent ülünk a meleg fedezékben dr. Sájér Hugó segédorvos úrral és beszélgetünk a békéről. Dr. Sájér pedig egy türelmetlen mozdulatot tesz:

— Barátom, ez nem nekem való. Itt megesz engem a tétlenség és a butaság. . . Odabent százezer betegség dühöng, én pedig itt ülök és beszélek a békéről . . .

Egy hete, hogy dr. Sájér kijött. Eddig otthon volt, egy kórházban, a fertőző betegek rabja volt. Egészen fiatal volt még, de már az élet neki sem volt mulatság. Ifjúságának egész energiájával nekidült a bacillus-ellenségnek. De nem látták otthon szívesen. Már sokallták az otthonlétét. Otthon ténfereg — mondták — ahelyett, hogy a harctérre meane a hazát védeni. Sokszor hallotta ezt dr. Sájér, de ő

csak dolgozott, tovább gyógyított és ölte, folyton ölte a bacillusokat.

Az igazat megvallva: dr. Sájér arcán volt valami antipatikus . . . Azt hiszem, az orra járult ahoz, hogy csak a betegek szerették. Jobban, mint fölöttösét, az ezredorvos urat, aki nem nagyon szívesen foglalatoskodott a fertőzők között.

— Ha én fiatal, nőtlen ember volnék — mondogatta az ezredorvos ur — sohase félnék a veszélytől . . . Különb is: én már kint is voltam a fronton. Ön pedig nem . . .

És dr. Sájér fiatal, nőtlen ember volt és nem félt a veszélytől. És mégsem látta őt szívesen otthon az ezredorvos úr. Ha valaki mundért visel: menjen ki a frontra . . .

És beosztatták a marsba. Dr. Sájérnek csak az ő csunya, fertőző, bacillusos kórtermét fáj elhagyni. De nem baj. Odakint is vannak betegek. Ott legalább nem szekirozzák többé. Kint lesz a fronton. Ahol mindenki hős. Igaz, hogy ő a tifusz- és a kolera-bakteriumokat gyűlölte és ölte a legszívesebben. De nem baj: majd belejön a sebek kötözésébe is. Kijött tehát, hogy otthon megkönnyebülhessenek a neheztelők. . . De a sors mosolygott egyet: az ezredorvos úr is kijött. Felsőbb parancs . . .

Odakint a „Hilfsplatz“-on tartották dr. Sájert. A Hilfsplatz egy kis városkában volt a front mögött, ahol a hadosztály tartaléklegénysége is tartózkodott. Valami fertőző nyavalya fészkelte be magát a legénység közé: tehát itt is jól jött a dr. Sájér. De itt se látták szívesen. Az ezredorvos úr fölöslegesnek találta. Ez még mindig nem a front — mondogatta neki — nem kell félni kedves doktor, katonának való a front.

Dr. Sájérnek fájni kezdett ez a biztatás, de nem baj . . . A fő, hogy van elég szerszám, gazé, vatta, gyógyszer . . .

Egyszer azonban dr. Sájér arca is kigyuladt. Ugy esett, hogy a szolgálati őrmester is beleszólt a dolgába. És mert egy-két szegény hős életébe került az a beleszólás, hát dr. Sájér kikérte ezt magának az őrmestertől. Ez: nagy hiba volt: Az őrmester melle telt volt

érmekkel. És szólt az ezredorvos úr dr. Sájernek:

— Kedves doktor, lejobb egy cé hanggal, ha ezzel az emberrel beszél. Ön most jött ki, és még most sincs a fronton. Majd, ha részt vesz egy-két rohamban kedves doktor! . . .

Dr. Sájer erre gondolkodóba esett. . . Anál inkább, mert egy orvos mondja ezt neki. . . Most jutott neki eszébe, először életében, hogy ő is hasznos munkát végez tulajdonképpen . . . Kiegyenesedett, megigazította a cvikkerjét és körülbelül ezeket mondta:

— Bocsánat, ezredorvos úr, bocsánatot kérek . . . én azt hiszem, a halál nem okvetlenül ott sétál, ahol érmekeket osztanak . . . Nem lehet megfeledezni arról, hogy a bacillus több, mint az ellenség golyója . . . és én, ha nem is ölöm az ellenséget, engem legalább is úgy környékez a halál, mint a leggorombább, vagy akár a legbátrabb őrmestert, ha egy himlős beteget ápolok . . .

Dr. Sájer önérzete kissé groteszknak tetszett. Nem jól állt neki. Megint lemosolyogtak és kitolták, ki, egészen a frontra . . . Ott legyen önérzetes . . .

Csak egynéhány betege sajnálta dr. Sájer távozását a kis frontmögötti városkából. A sebesült katona betegsége: fájó gyönyörűség, de a himlős ember élete: isten legszánalmasabb büntetése . . .

És most — dr. Sájer végre kint volt a lövész-árokban velünk . . . Sajnálni kezdtem, mikor lehorgasztott fejét láttam: „Odaát nyüzsög, mulatoz és szaporodik a bacillus, én pedig itt várom, hogy valaki megsebesüljön“ — mondta végzetes, síró szomorúsággal . . .

Egyszer mellém jön dr. Sájer és azt mondja: én visszamegyek a Hilfsplatzra, a tartalékba . . . Hallom: terjed a himlő . . .

— Nem lehet, nem szabad . . . ide vagy kommandirozva . . .

— Nem lehet? — Összesen két orvos van ott és az a rossz nyavalya furt pusztít . . . Az egyik még nem is orvos, első éves medikus, az ezredorvos urat pedig ismerem . . . Családos ember és nem szereti a fertőzőket

. . . Ha egy ilyen beteghez be kellett lépnie: én nyitottam neki ajtót. Nem szeretett a kilincshez nyúlni . . .

És dr. Sájer kommandó nélkül visszament. Mikor a kis városba ért: a házak sírtak feléje . . . Az egész tartalék fetrengett. . . Már nem talált ott senkit, csak a medikust és a papot, aki folyton temetett . . . A kis város népe pedig fennhangon jajgatott és imádkozott . . .

Este jött a divizionárius úr és fojtott haraggal vette tudomásul, hogy az egész tartalékban egyetlen orvos lőt-fut és véres verejtéssel gyilkolja a kis város rettenetes ellenségét . . . A többi orvos menthetetlennek tartotta a helyzetet és távozást ajánlott a tartaléknak . . .

— És ki az az orvos? — kérdezte a divizionárius úr.

— Dr. Sájer Hugó Segédorvos úr — felelte a szolgálati őrmester — és az is engedély nélkül szökött át a frontról . . . Pedig roham előtt álltunk . . .

A divizionárius úr magához citálta dr. Sájeret.

— Ön a frontról szökött meg? — kérdezte.

— Igenis Excellenciádnak alássan jelentem. Itt valóságos rohamot kellett intézennem az elterjedt nyavalya ellen — tette hozzá kipirulva és bátortalanul.

— Ön holnap reggel jelentkezzék rapportra nálam.

— Igenis — szólt dr. Sájer és tovább ment gyógyítani.

Másnap reggel a divizionárius Excellenciája maga tűzte rá a kersztet dr. Sájer süpedt mellére. . .

IV.

JÁNKELE A MARTIR.

Ahogy a szobába léptem, furcsa ellentétes látvány ötlött a szemembe: az asszony, aki fogadott, bánatos, siránkozó zsidó nyelven beszél hozzám: az asztalon (péntek este volt) fehér abrosz és két ragyogó gyertyatartóban

égő gyertya – a falról pedig keresztényi szent képek fájdalmas mosollyal néznek rám . . .

Az asszony észreveszi látható csodálkozást, arca elkomorodik, aztán az ágy mellé roskad és zokogni kezd.

Az ágyra nézek: szürke, színes, szegényes párnák között ott fekszik egy hat évesnek látszó fiucska. Feje be van kötve, arca sápadt, az egyik keze kint van a dunyha fölött, lógva, véznán és erőtlenül; csak éppen a szeme: két nagy, feketén bámuló, okos szem, néz rám megnyugtató tekintettel . . .

Az asszony kisírta magát, aztán elkezd mesélni:

— Egy héttel ezelőtt, mikor az oroszok közeledtek, rettenetes hír előzte meg őket. Zsidók jöttek menekülve a szomszéd faluból és kétségbe esetten beszéltek, hogy a muszkák csak a zsidókat öldösik. Kikeresik a zsidókat és ahol csak találják, legyen az ember, asszony, fiatal, vagy vén: verik, kínozzák és megölik. Még a csecsemőket is darabokra tépik . . . Azt mondják, a zsidók elárulják őket...

Nekem a saját bátyám beszélt, aki szintén menekült az oroszok haragja elől. Azt mondta, fussak, meneküljek, mert végem lesz . . . Ez a kis fiam, a Jánkele, már akkor is betegen feküdt, tüdőgyulladásban volt, már félig kigyógyult volt hálaistennek, de még gyenge volt . . . Hát hogyan fussak vele, hogyan meneküljek ilyen gyenge kis madárral?! Odakint szél, fagy, hideg, a gyermek izzadt, alig él, hát hogyan fussak?! — Erre a jóisten egy ötletet adott . . . Nem valami nagyon okos és helyes ötlet, de az Isten irgalmas, megbocsátja . . . Az volt az ötletem, hogy letagadom, hogy zsidó vagyok . . . Ez nem megy olyan könnyen, ahogy ön gondolja uram. Csak úgy letagadni?! Hát lehet az?! Az ember harminckét évig zsidó, Istennek tetszően él, aztán hirtelen, egy nap alatt — hopp neki, se szó, se beszéd, keresztény legyek . . . És még hozzá paraszt! . . . De a szükség mindenre megtanítja az embert . . . Nagy nehéz munka volt ez uram . . . Nem is hiszi! Hát először is ruhát változtattam. A volt cselédemtől kértem

el a ruhát . . . Aztán egy kis rendetlenséget csináltam a szobámban . . . A kályhára olyan fazekat tettem, amilyenben szokás a disznónak főzni; végül pedig összekevertem a zsíros edényt a tejes edénnyel, hogy teljes legyen a felfordulás. . . Fájt a szívem uram, ezt a kétféle edényt együtt látni, de mit csináljak? . . . Aztán, hogy . . . a jó Isten bocsássa meg bűnös lelkemnek, levágtam a fiam pájészát is szalmakalapot nyomtam a fejükre . . . Képzeld el, hogyan néztek ki . . . Azt hittem, a szívem belehal . . . Azt a drága két fekete, göndör hajkincset levágni és eldobni! . . . De nem, ahhoz már nem volt szívem, nem dobtam el . . . eltettem . . . Aztán pedig levettem az ajtóról a mezuzét . . . Uram, próbált ön már valaha egy zsidóházban lenni mezuzá nélkül? . . . Annál borzasztóbb dolog nincs a világon . . . A temetőben, a halottas ház ajtaján nincsen mezuzé . . . Reszkedtem, mint a kocsonya, a fogam vacogott . . . Ugy jártam, mint egy visszajáró lélek . . . Félttem a saját árnyékomtól . . . Aztán pedig nem bírtam imádkozni . . . A szó a torkomon akadt . . . Nem is bírtam tovább . . . Aztán egy ötletem támadt: adtam a szomszédomnak két koronát — oh ez sok pénz most! — aztán ideköltöttem át . . . Itt már nem volt sok gondom. Ez valódi nem-zsidó ház . . . A gyerekeimnek pedig megparancsoltam, hogy ezentúl egy zsidó szót ne halljak tőlük! . . . Egy árva szót sem. Mind jól beszélnek polyákul, a gyermekeim, uram, nem utolsó gyerekek. Mind jártak iskolába . . . Hát jól van. A szoba tele van szent képekkel, az ágyon egy durva guba, a kályhán fő a tök a disznó számára, a gyerekeim pedig „mame“ helyett „mamcsi“-t mondanak — minden úgy, ahogy a jóisten egy parasztházat teremtett . . . Így vártam a muszkát . . . igaz: aztán lekenyereztem a szomszédokat, akik „Polánye“ néven szólítottak . . . Mi mindent nem tesz az ember a gyerekeiért . . . Látja uram, és éppen ez a gyerek, akiért mindezt tettem, éppen ez árult el . . . Szerettem volna megölni a szerencsétlent! . . . Hát úgy történt, hogy a muszkák bejöttek,

részegek voltak, mint egy halotti tornál . . . Bejöttek és mindent rendben találtak, nem bántottak senkit . . . Hárman itt maradtak a nyakamon, hogy itt fognak lakni . . . Reszkettem, mintha a hideg kilelt volna . . . A fiam mindig zsidóul akart hozzám szólni, összeharaptam az ajkamat . . . valahogyan sikerült mindig . . . Aztán tovább is mentem: este őket utánoztam, keresztet vetettem . . . a Jóisten irgalmas, megbocsájtja, ő tudja, nem szívből tettem . . . így ment ez három egész napon keresztül . . . Borzasztó kínjaim voltak, uram, én még csak kibírtam, de a gyerekek, uram, a gyerekek, a gyerekek az nem tud úgy hazudni és alakoskodni, hát rettenetes fáradságomba került, hogy időről-időre el tudjam őket csittítani, elhallgattatni. A lányok már csak megjártak, a lány mégis jobban érti, de a fiúk, különösen pedig ez itt . . . De azért ezt is bírtam valahogy féken tartani . . . Valósággal kínlódott szegényke . . . egy zsidó szót ki nem ejteni . . . mindig csak keresztényül, uram, de megmagyaráztam neki, fiam, ez csak most van, muszáj, mit csináljunk, megölnek bennünket, ha megtudják . . . Így valahogyan sikerült megfékezniem . . .

Hát mit mondjak önnek kedves uram; rettenetes dolog volt. Mert később a muszkák kezdték a zsidókat csúfolni . . . szidták, utánozták, csufolták, aztán röhögve mesélték, hogy verték, kínozták őket a szomszéd faluban . . . Uram, jó uram, azt végig hallgatni rettenetes volt. És még velük kellett nevetni . . . Hát ez már emberfölötti munka volt . . . De — kibírtuk, a Jóisten ehez is adott erőt . . . A kis fiam, ez itt, már-már megszokta, mert folyton figyelmeztettem őt . . . és a muszkák nem bántottak bennünket . . . mert mindent eltűrtünk . . . Egyszer azonban azzal jöttek haza, hogy kifosztották a zsidótemplomot. . . Jaj, uram, ezt is végighallgatni és ezen is nevetni! . . . Nem, nem nevettem, azt mondtam, fáj a fejem . . . A fiam, pedig láttam, hogy nem bírja ki! . . . A templom az utóbbi időben iskola is volt és a fiam odajárt, már hat éves,

már bibliát is tanul és nagyon szereti az iskolát . . . hát kezdtem félni . . . a gyerek valószínűleg beleizzadt . . . de türt, türte uram, hogy kifosztották a templomot, az iskolát . . . de mikor az egyik muszka bejött és egy bibliát mutatott, a fiam elsáppadt . . . Megismertük, az ő vadonatuji bibliája volt, uram . . . beleharaptam az ajkamba és súgtam a fiamnak: Jánkele szívem, hallgass, veszek neked egy szebbet . . . A gyerek könnyezni kezdett, de hallgatott . . . De mikor a muszka széjjelszakította és egy darab disznósírt akart belepakolni — hát, uram Isten, a fiam, ez ni, ez a vézna féreg, kiugrott az ágyából és mint egy vad oroszlán nekiment annak a kétméteres állatnak, kikapta a papirlapot a kezéből és rekedt hangon kiabálta:

— Csarta vám pánye! Ördög beléd te muszka! — Ez az én bibliám! Ebbe nem fogsz disznót tenni! . . .

. . . Uram, mit meséljek itt Önnek! . . . (Az asszony itt sirni kezd.) Nézzen rá erre a kis féregre . . . az a nagy vadállat nekiesett, megfogta, megnézte, aztán a plafonhoz emelte és úgy a földhöz vágta, hogy azt hittem széjjelmegy, mint a faggyugyertya. . . A muszka aztán széjjel nézett, mindjárt átlátott a szitán . . . mi pedig elnémultunk . . . megdermedtünk és vártuk a rettenetes véget . . . a jó Isten azonban végtelenül irgalmas. . . Abban a percben bejön egy másik muszka lohogva-lihegve és kiáltja, hogy germányil germányil — mire mindnyájan úgy eltűntek, mint a tegnapi nap. . . Nagyon félnek uram a némettől. . . . Mi pedig egy percig még megdermedve ültünk, aztán ágyba fektettem a fiamat, ezt a szerencsétlent, a Jó isten áldja meg drága szívét. . . Már jobban is van, hála az irgalmas Égnek, nem eszik még semmit, csak a bibliáját kéri folyton. Hát odaadtam neki, most nem: nem eszik, nem iszik, csak a bibliáját szorongatja az ágyban. . .

Az asszony felemeli a dunyhát s látom: vézna kis kezével hogy szorongatja Jánkele a bibliáját . . . az ő vadonatuji bibliáját. . .